

Borsi-Kálmán Béla: Együtt vagy külön utakon

A KOSSUTH-EMIGRÁCIÓ ÉS A ROMÁN NEMZETI MOZGALOM TÖRTÉNETÉHEZ

A szabadságharc utolsó hónapjaiban többször történt kísérlet Erdély magyar és román népének összebékítésére, sőt esetleges fegyveres együttműködésére is. A májusi tárgyalások azonban Hatvani őrnagy esztelen katonai vállalkozása miatt újabb véres öldöklésbe torkollottak, a Bălcescu közvetítésével tető alá hozott — majd képviselőházi határozatba is foglalt — megbékélési tervzet gyakorlati életbeléptetésére pedig már nem maradt idő.

1848/49 erdélyi eseményei kétféle tradíciót hagyományoztak a magyar emigráció vezető képviselőire, illetve a szerveződő fiatal román állam befolyásos gondolkodóira, politikusaira. Az egyik az volt, hogy lehetséges és érdemes az együttműködés, mert az egymással való áldatlan hadakozás csak a szomszédos birodalmak Magyarországgal, illetve a Dunai Fejedelemségekkel szembeni elnyomó politikáját segíti, teszi még eredményesebbé. A másik hagyomány: Erdély helyzetének bizonytalanná válása. A magyar emigráció félt annak veszélyétől, hogy a többségében román lakosságú Erdély leszakadhat Magyarországról, míg a román, úgynevezett „48-as nemzedék” számára egyre inkább reális lehetőségnek tűnt föl az, hogy Erdély, a kapcsolt részekkel, a Bánsággal és a Tiszaháttal együtt a kialakuló román állam része lehet — és legyen. Az „erdélyi iskola” dákoromán elméletet lefektető tagjainak elképzeléséből lassanként reálisnak tetsző politikai program válik.

A megegyezés, az együttműködés próbaköve — hosszú távon — tehát Erdély lett. Ez máris felveti annak kérdését, hogy ily módon volt-e egyáltalán reális lehetőség a szövetkezésre. Márcsak azért is, mert az ötvenes évek jelentős európai eseményei sorra a román állam szerveződését segítették elő, s — függetlenül ettől — a Kossuth-emigráció kudarcait gyarapították. Az előbbi okát a szerző a következőkben látja: „A három nagy autokratikus birodalom (Ausztria, Törökország, Oroszország) árnyékában (...) hatalmi vákuum keletkezett, a beálló erőegyensúly pedig — különösen az orosz birodalom közép-ázsiai és balkáni terjeszkedését megakadályozni hivatott krími háború (...) a nyugati hatalmak számára győzelmes lezárása után — igen kívánatosá tette egy erős, életképes ütközőállam létrehozását. De egyben arra is lehetőséget teremtett, hogy III. Napóleon egyfelől a francia burzsoázia Kelet-Európába, főként a két dunai fejedelemségbe irányuló expanziós terveit, másfelől saját, ezzel is összefüggő külpolitikai koncepcióját (tudniillik az általa megváltoztatandónak ítélt 1815-ös status quo két „konzervatív” tartópillérének — Oroszországnak és Ausztriának — egyidejű gyöngítését) érvényesítve — útját állja az osztrák tőke és a cári hadsereg balkáni előrenyomulásának. (Ez utóbbi legalább annyira angol érdek is volt!) Mindez a két román fejedelemség egyesítésével látszott legkönnyebben kivihetőnek számára, mely ettől kezdve és *ettől* válik igazán az európai politika fontos és tartós kérdésévé.”

A bő idézet a fiatal történész témaközelítésének, tárgyszemléletének mód-

jára is rávilágít: az erópai „nagypolitika” mozgásainak összefüggéseibe ágyazza bele a Dunai Fejedelemségek egyesítésének, illetve fennállása első éveinek történetét, de a két fél egyezkedési kísérleteit is.

Borsi-Kálmán Béla könyve három nagy fejezetből áll. A kötet bevezető fejezete látszólag nem tartozik szorosan a kitűzött témához. Hiányában azonban aligha lenne érthető a tárgy, az, hogy a románság legjelentősebb képviselői milyen előzményekkel, politikai megfontolásokkal, kockázatokkal, mentalitással, mit, miről és miért tárgyaltak a magyar emigráció különféle csoportjainak képviselőivel.

Izgalmas és fontos ez a fejezet azért is, mert ilyen tömören és világosan még senki se gondolta át és foglalta össze a görög elemnek a román mentalitásra és társadalomfejlődésre gyakorolt hatását. (Azt is többek között, hogy a havasalföldi görögellenes közegben hogyan szerveződhetek az Erdélyből jövő tisztázatlan magyarellenés érzések.) Kísérlet történik e részben a polgári átalakulás néhány vonásának megrajzolására is. A szerző elgondolkodtató kitekintést ad a havasalföldi és moldvai fejlődés közötti árnyalatnyi, mégis fontosnak tetsző különbségekre. (Érzékelhetjük, milyen következményei lehetnek volna annak, ha — szerencsésebb esetben — a moldvai befolyásos nemesi réteg szervesebben kifejlődik és így nagyobb részt szerez a kialakuló hatalmi struktúrából.)

Miután 1859-ben — török protektorátus alatt — megalakul az Egyesült Dunai Fejedelemségek, vagyis Moldva és Havasalföld élére egyetlen fejedelem, a rendkívül tehetséges, bravúros diplomáciai manőverezőképesseggel megáldott és kitűnő nemzetközi kapcsolatokkal rendelkező Alexandru Cuza kerül, a magyar emigráció számára egyre inkább tényezővé válik a román állam. A többször is eltervezett fegyveres felkelés gyújtópontja ugyanis a Székelyföld — amelyet megközelíteni Moldva felől a legegyszerűbb. A Székelyföldre így csakis Bukarest engedélyével, illetve támogatásával lehet eljutni. Az engedély megszerzése, az együttműködés kialakítása pedig csak tárgyalások útján történhet.

Az 1859 és 1863 közötti tárgyalások menetét, illetve a megkötött egyezmények Borsi-Kálmán Béla *A magyar emigráció helyzetmegítélésének változásai 1863-ig: vélemények, tárgyalások, egyezmények* című második fejezetben teszi közzé. Noha ez a kérdéskör ismert, a fiatal történész számos új, általa feltárt dokumentummal — (például néhány, a Duna-konföderációs tervezet érlelődését és Marco Antonio Canini ezzel kapcsolatos misszióját megvilágító iratanyag stb.) — gazdagította ezt a történészek által viszonylag alaposan feltárt eseménysort.

A harmadik fejezet — (*Az 1864-es magyar—román megegyezési kísérlet története (Klapka György 1863—64-es tevékenysége és gr. Arthur Seherthoss 1864-es bukaresti missziója)*) — egyezkedést érintő anyaga új. E kísérlet egyedüli kezdeményezője és szervezője az olasz kormány anyagi és politikai támogatását élvező Klapka György volt, akit egyébként korábbi szabadkőműves ismeretség és személyes barátság fűzött Cuzához, így közeledése alapvetően eltért a vélt fölényüket lépten-nyomon érzékeltető, fennhéjázó, de a tárgyalások során csekély eredményt felmutató magyar emigránsokétól.

Mivel az 1864-es szervezkedés már az első szakaszában — a Magyarországon létesített fegyverraktárak leleplezésével — meghiúsult, a Cuzával való egyezkedés se volt több kezdeti lépésnél. Része volt ebben a Dunai Egyesült Fejedelemségek rendkívül törékeny európai státuszának is, illetve annak, hogy

a magyar emigráció mögött semmiféle jelentős nagyhatalmi erő sem állott. Ha a Cuzát pártfogoló III. Napóleon elkötelezi magát Magyarorszáért is, a jelzett korszakban a magyar—román együttműködés bizonyára gyümölcsözőbb lett volna. Így Kossuth Duna-konföderációs elképzelése biztosíthatta volna csak azt a keretet, amelyben az egymással szövetkezett tagállamok sorsa és jövője függetlenebb lehetett volna a különféle nagyhatalmak politikai mozgásától, érdekeitől.

A szerzőnek nem csupán tárgyismerete, anyagismerete lefegyverző, hanem hűvös tárgyilagossága is, ahogyan témáját megközelíti és kezeli. Tudás és tárgyilagosság — mint e köny is tanúsítja — megfér egymás mellett. A befogadó tájékozottságát és józan szemléletét csakis ezek termékeny együttese teremtheti meg, mélyítheti el, tágíthatja ki. (*Magvető.*)

KOVÁCS ISTVÁN

Szerkesztői arztal

„A határainkon túli magyar irodalom értékrendje” címmel előadást és beszélgetést szerveztek július 27-én a szegedi művelődéselméleti nyári egyetemen. A Tiszatáj-ankét megtartására Vörös László főszerkesztőt, Annus József főszerkesztő-helyetttest

és Olasz Sándor főmunkatársat kérték föl.

*

Liszt Ferenc éjszakája a Hal téri házban című verséért Baka Istvánnak adták át az idei Graves-díjat. A vers lapunkban jelent meg először.